

Waar herdenken goed voor is

Auschwitz was vroeger een heel gewoon stadje.' Zo begint het boek *Bij ons in Auschwitz* van Arnon Grunberg. Deze eerste zin is een voltreffer. Het doet me denken aan de onovertroffen beginzin van *Ondergang* van Jacques Presser: 'Dit boek behelst de geschiedenis van een moord.' En Chris van der Heiden maakte zich onvergetelijk met zijn eerste zin in *Grijs verleden*: 'Eerst was er de oorlog, daarna het verhaal van die oorlog.'

De tweede helft van deze openingszin brengt leraren en leerlingen bij de kern van ons vak: beeldvorming over het verleden. Vorige maand herdachten we onder corona-omstandigheden 75 jaar bevrijding. De oorlog duurt nog immer voort. Dit heeft een reden. Deze is namelijk de leverancier voor de moraal geworden nu kerk, zuil en gezin weinig of geen houvast bieden in een chaotische wereld. En zonder moraal is een cultuur geen lang leven beschoren. Bas Heijne begint zijn essay *Mens/onmens* met een citaat van Albert Camus: 'Waar het mij om gaat, is erachter komen hoe je moet leven. En meer precies, hoe je kunt leven wanneer je niet in God gelooft én niet in de rede.' De oorlog lijkt het enige 'grote' dat is overgebleven in onze cultuur. De oorlog geeft een zingevend verhaal. De oorlogsboeken en andere oorlogsproducten uit de laatste decennia gaan namelijk onontkoombaar over morele kwesties en keuzes. Typisch modern en eigentijds hierbij is, dat ons schuld-onschuld-schema onvoorspelbaar en genuanceerd is. Het gebied tussen 'goed' en 'fout' is onmetelijk breed geworden. Eenduidigheid over goed en fout verschuift naar meerduidigheid.

'De oorlog duurt nog immer voort, deze is de leverancier van de moraal geworden nu kerk, zuil en gezin weinig of geen houvast bieden in een chaotische wereld'

De vraag is of leerlingen een oorlog kunnen herdenken of betekenis geven die ze niet hebben meegemaakt. Als leerlingen keurig mompelen dat wie zijn verleden niet kent, gedoemd is het te herhalen, zitten ze ernaast. Het is namelijk nog veel erger. Want wie zijn verleden niet kent, is gedoemd niet te weten wie hij of zij is. En als mensen geen idee hebben wie ze zijn én waarom ze op de wereld zijn, heb je écht een probleem. Hoe komt het toch dat ik de ander als een volstreekte vreemde, als een vijand zie? Als de identiteit van de ander niet erkend wordt en de ander niet beoordeeld wordt op wie hij is, maar op de groep waar hij toebehoort, gaat het goed mis.

Wij delen een land met mensen die andere herinneringen en overgeërfde trauma's hebben. Om vruchtbaar te kunnen herdenken zijn kennis en inlevingsvermogen onmisbaar. De systematische vernietiging van de Joden is geen mening. Kennis van het verleden én van onszelf baart vruchten als ze existentieel door ons is heen gegaan. Ze verandert ons gedrag. Inlevingsvermogen in de ander is nodig om ons te realiseren dat zijn of haar verleden er wezenlijk toe doet. 'Auschwitz' begon, om het met een variant op de 4 mei-toespraak van de koning te zeggen, in het Vondelpark. Met goedpraten, wegstijven, apart zetten. Met een bordje: 'Voor Joden verboden.' Waarmee begon Armenië (1895-1927)? En Rwanda ('94), Srebrenica ('95) en Zuid-Soedan (2008)? Herdenkingen blijven nodig als een moreel referentiekader voor leraren en leerlingen. De geschiedenis blijft ons op de hielen zitten. Geschiedeniscollega's werken hard aan de historische en persoonlijke vorming van hun leerlingen. Er staat ook machtig veel op het spel. ■

Ton van der Schans is voorzitter van de VGN. Hij werkt als docent geschiedenis op de Driestar Hogeschool (pabo) in Gouda.

